

Dróth Júlia (szerk.)

Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában

(Budapest, L'Harmattan Kiadó, Károli Gáspár Református Egyetem,
2020. 170 pp. ISBN: 978-963-414-606-3)

Fata Ildikó

E-mail: fataildi@gmail.com

2019. február 7-én harmadik alkalommal adott otthont a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara a fordításoktatási szakmai napnak, melynek címe *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában* volt. A szakmai napot a KRE BTK Angol Nyelvészeti Tanszéke és a MANYE Fordítástudományi Szakosztálya rendezte. Az elhangzott előadásokból készített tanulmánykötetet a L'Harmattan Kiadó adta ki Károli könyvek sorozatában 2020 januárjában.

A tanulmánykötet az Előszóból, három tematikus részből és a Szerzők rövid bemutatásából, elérhetőségük megadásából áll. Itt kell szólnunk a tanulmánykötet alapos és precíz gondozásáról, valamint „jólkomponáltságáról”, mely a szerkesztő, Dróth Júlia (KRE BTK, Angol Nyelvészeti Tanszék) és a kötet lektora, Kovács Tímea (KRE BTK, Angol Nyelvészeti Tanszék) munkáját dicséri.

Az Előszót a szerkesztő, Dróth Júlia jegyzi. Beszámol a KRE BTK Angol Nyelvészeti Tanszékén megalakult fordításkutató műhely munkájáról, a kutatócsoport és a MANYE Fordítástudományi Szakosztálya közötti szoros együttműködésről, melynek eredménye a 2019 tavaszán megvalósult korpusznyelvészeti továbbképzés, illetve jelen kötet. A szerkesztő ismerteti a kötet felépítését, szól az egyes tematikus egységek viszonyáról, többször is hangsúlyozva a fordítóképzés oktatói és a fordítóirodák közötti gyümölcsöző együttműködést, melyre a jelen kötet is kiváló például szolgál.

Az 1. rész a *Gépiesség és kreativitás ma* címet viseli, és egyetlen tanulmányból áll, melyet Prószéky Gábor (MTA, Nyelvtudományi Intézet) írt *A kreativitás szerepének változása a gépi fordítás evolúciójában* címmel. Az eredeti felkérésben az szerepelt, hogy a szerző mutassa be azt a folyamatot, ahogyan az utóbbi egy

évben változott a kép a fordítást támogató informatikai eszközök fejlesztése és a fordítás kreativitása terén. A tanulmány azonban ennél sokkal nagyobb ívű, és ahogy a szerző a bevezetésben írja, arra vállalkozik, hogy a gépi fordítás evolúcióján keresztül bemutassa a kreativitás szerepének változását. Az évtizedeken át tartó változásokat a szabály alapú rendszerektől kezdve (ötvenes – kilencvenes évek) a statisztikai fordításon keresztül (kilencvenes évektől kezdődően kb. 2012-ig) egészen a neurális hálós gépi fordító rendszerek megjelenéséig tekinti át. A három korszakon átívelő tanulmány középpontjában az adott korszakra jellemző kreativitásfogalmak állnak, úm. nyelvészeti, matematikai-informatikai, intuitív kreativitás és a paraméterbeállítás képessége. Összefoglalójában Prószéky felhívja a figyelmet a mai napig hiányzó („*sparse data problem*”), vagyis a jelentős méretű homogén szövegtörzsek szükségességére. Megállapítja továbbá, hogy az elkövetkező időszak legnagyobb tudományos kihívása várhatóan a neurális modellek működési minőségének vizsgálata lesz.

A 2. rész címe *Korpuszépítés és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásban*. Az itt olvasható hat tanulmány a korpusz- és kontrasztív nyelvészeti kutatások eredményeinek alkalmazhatóságát vizsgálja a fordításoktatásban.

A második rész első tanulmányának szerzője Heltai Pál (Kodolányi János Egyetem), címe pedig *Kontrasztivitás a fordításoktatásban*. A szerző a bevezetésben szól arról, hogy az 1950-es években a kontrasztív nyelvi elemzés elé nagy várakozással tekintettek a kutatók, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a nyelvtanulás nehézségei elsősorban a nyelvek különbözőségeire vezethetők vissza. Ha tehát feltárjuk ezeket a különbségeket, megkönnyíthetjük a nyelvtanulást és -tanítást. Az elmúlt évtizedekben ez a nézet veszített népszerűségéből, más elméletek, szempontok kerültek az érdeklődés homlokterébe úgy a nyelvtanítás, mint a fordításoktatás területén, így a szerző arra vállalkozik, hogy tanulmányában bizonyítsa a kontrasztív elemzés hasznát és napjainkban is aktuális létjogosultságát. Teszi ezt a két szakterületre – a nyelvtanításra és a fordításoktatásra – vonatkozó történeti áttekintéssel.

A tanulmány további részében a kontrasztív nyelvészet és a fordítás kérdéseivel foglalkozik részletesebben, megállapítva, hogy a korábban a fordításoktatásban is jelentős hangsúllyal szereplő kontrasztív nyelvi és nyelvészeti ismeretek közvetítése mára háttérbe szorult. Ennek oka pedig a fordítókompetencia-modell átrendeződésével, az egyes kompetenciák fókuszba vagy éppen háttérbe kerülésével magyarázható. A fordítói eszközkompetenciával, a gépi fordítások által kínált lehetőségekkel a strukturális eredetű nyelvi kontrasztok kiküszöbölhetőek, a fordítások a szövegszintről ismét mondatszintre kerültek, sérül a fordító szövegalkotási kompetenciája, a hibátűrő hajlandóság következtében pedig alacsonyabbak lettek a minőségi elvárások is. Mindezek ellenére a szerző szerint a nyelvi kontrasztok tanulmányozásának és tudatosításának létjogosultsága vitathatatlan, főleg, ha ezeket megfelelő területen és formában tesszük. Heltai erre legalkalmasabbnak a felsőfokú nyelvtanulás (pl. a pragmatikai kontrasztok tudatosítására), a tanárképzés és a fordítóképzés színtereit véli.

További kérdésként merül fel a nyelvi kontrasztok oktatásának szükségessége a fordítás fajtájától és irányától függően. Különösen az L1-L2 fordításban véli fontosnak a szerző bizonyos jelenségek oktatását és tudatosítását. A következő fejezetben a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy mely nyelvi kontrasztokat érdemes oktatni a fordításoktatásban: a különböző lexikai és grammatikai kontrasztokat és a szélesebb szemantikai-pragmatikai jelentéstartományokat. Hasonló tudatosítást igényel a helyesírás és központozás kérdésköre is. A tanulmány utolsó fejezetében a szerző a fordítástudomány szempontjából releváns kontrasztív nyelvészeti kutatásokat tekinti át és mutatja be röviden. Megállapítja, hogy a fordítástudomány is mintha megfelelkezni látszana a nyelvi kontrasztokról, több egyéb kutatási irányra fókuszál, holott a fordítás során mindig is szövegekkel és nyelvekkel van dolgunk. Tanulmánya függelékeként Heltai Pál Gábor Mihály 1956-ban megjelent *Nemzetközi fordítókulcs: Német–magyar rész* című könyvének alapelveit ismertető részét adja közre.

A fejezet második tanulmányát Furkó Bálint Péter (KRE BTK, Angol Nyelvészeti Tanszék) írta, címe pedig *Az újrafogalmazást jelölő diskurzusjelölők fordításának kérdései feliratok szövegében*. A tanulmány elméleti részében a szerző bemutatja a morfoszintaktikai szempontból heterogén, funkcionális csoportot alkotó diskurzusjelölőket, az eddigi egynyelvű kutatások helyett a kétnyelvű, korpuszokon alapuló kutatások előnyeit, illetve kontrasztív módon tipologizálja a kutatása alapjául szolgáló újrafogalmazást kifejező diskurzusjelölőket. A filmfeliratok vizsgálata előtt felvázolja azok műfaji jellegzetességeit, valamint a fordításuk kapcsán várható átváltási műveleteket. Az empirikus részben a szerző bemutatja a korpuszok párhuzamosításának folyamatát, illetve felvázolja az angol és magyar diskurzusjelölők jelentésspektrumát. A vizsgálati eredmények kvantitatív és kvalitatív szempontú bemutatása során megállapítja, hogy a filmfeliratok műfaji jellemzői (kötöttségek és egyszerűsítés) ellenére az explicitáció az újrafogalmazást kifejező diskurzusjelölők esetében gyakoribb átváltási művelet, mint az implicitáció.

Kovács Tímea (KRE BTK, Angol Nyelvészeti Tanszék) tanulmányának címe *A korpusznyelvészet jelentősége a fordításkutatásban és -oktatásban*. Az elméleti részben a szerző szól a jogi szaknyelv sajátosságairól, az interferencia jelenségről, a funkcióigék használatának preskriptív, illetve deskriptív szempontú megközelítéséről, tipologizálási lehetőségeiről, továbbá a korpusznyelvészetben rejlő lehetőségekről e nyelvi jelenség vizsgálatában. A tanulmány empirikus részében Kovács a funkcióigés szerkezetek interferenciáját, használatának eltérő okait mutatja be egy eredeti angol és magyar jogi szöveg, valamint az angol szöveg magyarra fordított változatában. A vizsgálati eredményeket egy nagyobb kutatás részeként tekintve a szerző megállapítja, hogy a funkcióigés szerkezetek magyar nyelvű jogi szövegben való fokozott használata nem az angolból származó negatív interferenciára, hanem fordítástechnikai okra vezethető vissza.

Ugrin Zsuzsanna (BME, Idegen Nyelvi Központ) *CAT-es korpuszok a fordítás oktatásában és kutatásában* című tanulmánya két szempontból – a fordításoktatás

és a fordításkutatás szempontjából – mutatja be a CAT-es korpuszok alkalmazhatóságát. A korpuszok fordítástudományi relevanciájára utal az alkalmazott korpuszalapú fordítástudomány elnevezés, míg a korpuszhasználat fontosságának felismerésére mutat rá az a tény, hogy mind a PACTE-csoport, mind pedig az EMT kompetenciaprofiljában önálló alkompetencia-elemként jelenik meg. A szerző először az integrált számítógépes fordítási környezetekkel kapcsolatos legújabb elméleti és empirikus kutatási eredményekről számol be, majd bemutat néhány, a BME fordítóképzési gyakorlatában alkalmazott jó gyakorlatot.

Alkalmass-e a korpuszalapú módszer a terminuskezelési stratégiák kutatására? teszi fel a kérdést Seidl-Pécs Olivía (BME, Idegen Nyelvi Központ) és Robin Edina (ELTE BTK, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék). Tanulmányukban arra keresik a választ, hogy a kizárólag kvantitatív elven működő elemzőprogramok segítségével feltárhatók-e a fordítók terminuskezelési stratégiái, s mindjárt a *Bevezetésben* azt a választ adják, hogy ezek kutatása továbbra is csak gondos kvalitatív eredményekkel kiegészítve vezet eredményre. A korpuszalapú fordítástudomány terén elért legújabb kutatási eredmények számbavétele után a szerzők egy minikorpuszon tesztelik a címben megfogalmazott kérdésselvetést. Vizsgálatuk tárgyát három különböző szerzőtől származó angol forrásnyelvi társadalomtudományi monográfia, illetve ezek magyarra fordított változata képezi. A fordított nyelven a fordítói és a lektori alkorpuszban megfigyelhető terminushasználati mintázatot is több szempontból (gyakorisági szólisták, n-gramok, kulcsszóelemzés stb.) megvizsgálták. Eredményeik alátámasztják fentiekben idézett megállapításukat, ugyanakkor a korpuszalapú módszert jó kiindulásként tekintik a lektorálás előtti és a lektorált célnyelvi szövegek terminuskezelési stratégiáinak összehasonlításához.

Dróth Júlia (KRE BTK, Angol Nyelvészeti Tanszék) *A kontrasztív nyelvészeti kutatások alkalmazása a fordítástechnika oktatásában a szakfordító szakirányú továbbképzéseken* című tanulmánya a fordítói kompetenciamodell öt fő területe közül a fordítási alkompetencia vizsgálatára fókuszál. A szerző kiinduló megállapítása, hogy a kompetenciamodell ugyan a fordító és tolmács mesterszakok számára készült, de a szakirányú továbbképzések oktatói is igyekeznek az abban megfogalmazott ismeretek, képességek átadásának helyet találni a képzések során. Dróth is arra vállalkozik, hogy tanulmányában bemutasson néhány, a KRE szakfordító szakirányú továbbképzésén oktatott két féléves fordítástechnika tárgy keretében tárgyalt témát, szövegtípust és alkalmazott módszert. A témák és a feladat típusok igen sokrétűek, a részletes feladatmeghatározás pedig könnyen adaptálhatóvá teszi őket. A vizsgált kontrasztív nyelvi jelenségek: a szöveg gördülékenység, a lexikai kohézió, a szórend és a jelzős szerkezetek kontrasztív vizsgálata stb.

A harmadik részben (*A fordítóirodák munkájához szükséges összehasonlító nyelvi és kulturális ismeretek (előszerkesztés, utószerkesztés, lektorálás)*) két piaci szereplő, a Villámfordítás és az OFFI fordítóirodák egy-egy tanulmánya olvasható.

Császár Terézia és Gál-Berey Tünde (Villámfordítás Fordítóiroda) *A korrektori tevékenység módszertani alapjainak megteremtése* című cikkükben a fordító-

irodai folyamatok egy új szereplőjének, a minőség-ellenőrzést végző szakembernek, a korrektornak a munkájával és a tőle elvárható kompetenciákkal ismertetnek meg bennünket. A minőség mérése a fordítói szereplők körében is kiemelt feladat. A fordítóktól és lektoroktól eltérően a korrektoroknak egyelőre még nem tudnak átfogó szakmai iránymutatást adni, ezért számukra a QA (minőség-ellenőrző)-protokoll jelenthet támpontot. A szerzők tanulmányuk végén sürgető feladatként fogalmazzák meg a fordítástudományi kutatók és a fordítói résztvevők összehangolt együttműködését a korrektori munka feladat- és kompetenciakörének kidolgozására.

Klenk Márk (OFFI Zrt.) *Fordítások előkészítése és utógondozása, különös tekintettel a terminológiára* című tanulmánya első felében áttekintést nyújt a Fordítási szolgáltatások – Fordítási szolgáltatások követelményei ISO 17100:2015 szabványban definiált munkafolyamatokat alapul véve a terminológiai előkészítés, egységesítés, valamint ellenőrzés meghatározására a fordítási folyamatban. A tanulmány második részében pedig bemutatja a terminológiai előkészítés és ellenőrzés megvalósulását az OFFI Zrt-nél, részletesen beszámolva az OFFI-nál dolgozó négy fő terminológus mindennapi munkájáról, szerzteágazó feladatairól.

A tanulmánykötetet ajánlom valamennyi fordítói szereplőnek (oktatóknak, kutatóknak, fordítóirodáknak, egyéni fordítóknak), de haszonnal forgathatják a fordítástudományi és nyelvészeti doktori iskolák hallgatói is, valamint a fordítóképzésben részt vevő hallgatók is, ha kutatási témát vagy ötletet, inspirációt keresnek saját kutatásukhoz. A cikkek rövidege, az elméleti hátterek alapos és naprakész bemutatása, a módszertani részek, az érthető és plasztikus megfogalmazás mind-mind alkalmassá teszi a cikkeket egy-egy téma vagy kutatási terület más nyelvpárra vagy szakterületre való adaptálására.

Nagy érdeklődéssel és várakozással tekintünk a sorozat következő kötete elé, ami a 2020. január 30-án megrendezett *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés* című fordításoktatási szakmai nap előadásainak anyagát fogja tartalmazni.